

САҢГА ОЛЖ

№ 11 (12041) • Кулун тутар 27 күнэ, 2026 сыл, бээтинсэ • 12+

Обону-иитии

Хас биирдии оҕо иһирэх тапталга иитиллэрин туһугар/2

Тирэх

Туһааннаах арангаҕа көрүллэр өйөбүллэр, көмөлөр/3

Тиэргэн

Алаҕар ытык ыала Сорокуомовтар: «Олохпутун бэйэбит киэргэтэбит»/4

Туой оҕоһукка маастар-кылаас буолла

Сэргэх дьаһал. Чинчийээччи, фольклорист, этнограф А.А. Саввин төрөөбүтэ 130 сылынан араас хабааннаах тэрээһиннэр ыытыллаллар/3

Маастар кылаас түгэннэрэ./НАТАЛЬЯ СИБИРЯКОВА, ХААРТЫСКАҔА ТУҕЭРИИТЭ.

ТЭТИК

Дьокуускайга – Чурапчы күннэрэ ыытылынна

Кулун тутар 25 күнүгэр, төрөөбүт улууспут тэриллибит күнүгэр сөп түбэһиннэрэн, үтүө үгэскэ кубулуйбут «Алаас ахтылбана» улахан тэрээһин ыытылынна.

Сарсыарда "Саха" НКИХ "Саҥа күн" биэриитигэр улуус баһылыгын бастакы солбуйааччыта Рустам Данилов уонна Ил Түмэн дьокуутаата, "Чурапчы" түмсүү салайааччыта Дмитрий Поисеев табыстылар.

Салалта, социальнай харалта үлэһиттэрэ интэринээт дьэтигэр сылдьан, биир дойдулаахтарбытын кытта көрүстүлэр. Биир дойдулаахтарбыт актыыптарын кытта көрсөн, былааннары торумнаатылар. "Чурапчы" ТХПК быыстапка-атыыта турда.

Өксөкүлээх Өлөксөй аатынан Норуоттар добордоһууларын дьэтигэр «Чурапчыга күн тахсар» Олохтоох онгoron таһаарыы сылыгар аһаҕастык быыстапкаҕа биир дойдулаахтарбыт олохтоох бородууксуйаларын, араас оҕоһуктарын көрдөрүүгэ, атыыга анаан тэничи тартылар.

Киэһэ «Айхаллан, Чурапчы!» нэһиликтэр икки ардыларыгар ыытыллыбыт уус - уран самодельноһун көрүү бэстибээлин кыайылаахтарын ону сэргэ Дьокуускайга олоһор биир дойдулаахтарбыт, эстрада чабылхай ырыаһытара кыттылаах кэнсиэртэ ыытылынна.

Улуустаабы киин балыыһаҕа туһааннаах онголорү быһаартарар кыахтаннылар

П.Н. Сокольников аатынан улуустаабы киин балыыһа салалтата иһитиннэрэринэн, чааһынай тэрилтэбэ охранигынан үлэли киирэр үлэһиттэр олохтоох балыыһаҕа медицинскэй көрүүнү аһар кыахтаннылар. Ону тэнгэ кыра суудуналарга суоппар быраабын туттарар дьонго саҥа ирдэбиллэргэ эппиэттиир былаан-калар баар буоллулар. Онон ханна да айаннаабакка, тустаах дьон миэстэтигэр туһааннаах кыһалбаларын быһаарар буолбуттара хайҕабыллаах.

Настаабынныктарга, эдэр педагогтарга дьоһун тэрээһин ыытылынна

Мугудай орто оскуолатыгар Саха өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин үтүөлээх үлэһитэ, РСФСР норуотун үөрэҕириитин туйгуна Кирилл Кириллович Пермяков төрөөбүтэ 100 сылыгар аналлаах настаабынныктар уонна эдэр педагогтар "Мастерство наставничества – грани успеха" улуустаабы профессиональнай бэстибээллэрэ ыытылынна.

Тэрээһин кыттылаахтара оскуоаларыгар эдэр учуутал-настаабыннык икки ардыларыгар хара ааныттан үлэ хайдах тэриллэрин, саҥа каадырдары уһуйарга, тыа сиригэр хаалларарга туох хамсааһын ытылларын сырдаттылар. Салгыы күн иккис аҥаарыгар бэриллибит тиэмэбэ бырайыак онгoron көмүскээтилэр. Холобур, настаабыннык эдэр учууталга эрэ буолбакка, эдэр педагог аҕа көлүөнэ учууталга бэйэтин өттүттэн тугунан көмөлөһүөн сөбүн, оҕо-учуутал-төрөппүт биир ситимнээх үлэтигэр, саҥа үлэли кэлбит учуутал адаптациятыгар уо.д.а. тиэмэлэргэ олус интэриэһинэй бырайыактары билиһиннэрдилэр.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Кулун тутар 27 күнэ БЭЭТИНСЭ

Кулун тутар 28 күнэ СУБУОТА

Кулун тутар 29 күнэ БАСКЫҤАНЫҤА

Кулун тутар 30 күнэ БЭНИДИЭННЫК

Кулун тутар 31 күнэ ОПТУОРУННЫК

Муус устар 1 күнэ СЭРЭДЭ

Муус устар 2 күнэ ЧЭППИЭР

2° -6°

2° -12°

2° -10°

3° -6°

-6° -16°

-7° -17°

-3° -16°

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Ил Дархан «Доруобай уопсастыба – 2026» пуорумна кытынна

Ил Дархан, «Биир ньыгыл Арасыйа» баартыа эрэгийиэннээзи салаатын сэкирэтээрэ Айсен Николаев «Доруобай уопсастыба – 2026» норуоттар икки ардыларынаагы пуорум пленарнай сиссийэтигэр кытынна. Пуорумна уопсастыбаннай доруобуйаны бөбүргөтүүгэ аан дойдутаагы уонна эрэгийиэннээзи бастын уопуту дьүүллэстилэр. Ил Дархан өрөспүүбүлүкэҕэ ытытыллар үлэ – инфраструктураны сайыннарыы, мэдиссиинэ маннайгы сүһүөбүн бөбүргөтүү, ыарыыттан сэрэтэр дьаһаллар, үрдүк технологиялаах мэдиссиинэ көмөтүн оноруу – хайыы-үйэ чопчу түмүгү биэрэрин, ол курдук Саха сиригэр олох уһуна Арасыйа орто таһымыттан үрдүгүн уонна Ужук Илингэ саамай үрдүгүн бэлиэтээтэ. Номнуо көдүүстээхтэрин көрдөрбүт чөл олоҕу тутуһар нэһиликтэр хамсааһыннарын, «Мобильнай дуоктардар» бырайыак, оскуола мэдиссиинэтин сайдыытын туһунан кэпсээтэ. Арасыйа доруобуйаҕа харыстабылын министиэрэ Михаил Мурашко Саха сирэ төһө да кизг сирдээбин-уоттаабын, тырааныспар сырыыта хааччахтаабын иһин, эрэгийиэн дойдуга уопсастыбаннай доруобуйа биир бастын көрдөрүүтүн ситиһэр кыахтаабын бэлиэтээтэ.

Аныгы тэрил ыараханлык бааһырбыт байыастарга көмөлөһүөҕэ

Айсен Николаев Москва таһынаагы Бастакы Бэрэсидьиэнмит Михаил Ефимович Николаев аатынан «Бэс Чагда» санаторийга үрдүк технологиялаах айан икки симуляторун биэри тэрээнигэр кытынна. «Үрдүк технологиялаах мэдиссиинэ» пуондатын уонна «Селигдар» холдинг көмөлөрүнэн ылыллыбыт доруобуйаны чөлүгэр түһэригэр туттулар аныгы тэрил анал байыаннай дьайыыга ыараханлык бааһырбыт байыастарга көмөлөһүөҕэ. Өссө эбии алта симулятору ылыахтара. Айсен Николаев санаторийга байыастары кытта кинилэргэ ордук суолталаах боппуруостары дьүүллэстэ: төлөбүрдэр, чэпчэтиилээх дьиз-уот, үлөҕэ киири, салгы чөлүгэр түһэри у.д.а. дьаһаллары.

Ил Дархан “Арасыйа” национальнай киин салаатын тэрийи бырайыагы билиһиннэрдэ

Айсен Николаев «Арасыйа» национальнай киин салаатын Дьокуускайга тэрийэр бырайыагы Москваҕа билиһиннэрдэ. Эбийиэги 2028 сыл балаҕан ыйыгар арылар былааннаахтар. Киин уонна кини тулатыгар аныгы улахан уопсастыбаннай эйгэ араас көлүнэ дьонун түмэр, көрсүһүлэр, быыстапкалар, тэрээһиннэр, сырдатар уонна уопсастыбаннай көбүлээһиннэр буолар сирдэринэн буолуоҕа. Манна аныгы технологиялар көмөлөрүнэн дьону өрөспүүбүлүкэ устун айанна умсугутохтара. Бырайыагы дойдуну Бэрэсидьиэн дьаһалтатын салаааччытын бастакы солбуйааччыта Сергей Кириенко уонна дойдуну Бэрэсидьиэн дьаһалтатын салаааччытын солбуйааччыта Максим Орешкин өйөөтүлэр.

Сылгыны үөрдээн иитиигэ ураты болҕомто уурулар

Ил Дархан Айсен Николаев Сылгыһыт күнүнэн эбэрдэтигэр саха удьуор дьарыга, тыа хаһаайыстыбатын үгэс буолбут төрүт салаата экэниэмикэ тутуу хайысхата буоларын ааһан, бүгүн саха омугун устуоруйатын да, культуураатын да өттүнэн ханна да суох ураты үйэлээх бааһынан буоларын бэлиэтээтэ. Билигин сылгыны үөрдээн иитэн сайыннара ураты болҕомто уурулар, өйөбүл көдүүстээх дьаһаллара ылыллар. Эрэгийиэн 1600 таһа тэрилтэтэ уонна хаһаайыстыбата сылгыны үөрдээн иитэр. 2026 сылга бу салааны сайыннара 666,7 мөл солкуобай ытытыллыаҕа. Хаһаайыстыбалар матырыйаалынай-техническэй баазаларын бөбүргөтөллөрүгэр, үлэ онорон таһаарыытын үрдэтэллэригэр, сүөһүнү эккэ анаан иитини сайыннара, ол иһигэр тиэхиньикэ ылыллар, племенной эдэр сылгы ахсаанын элбэтэргэ үп көрүлүөҕэ. Племенной сылгыны үөрдээн иитинэн дьарыктанар 18 хаһаайыстыба тиһиктээх көмөнөн туһаналлар.

СӨ Ил Дарханын уонна
Бырабыыталыстыбатын пресс-сулуспата.

Хас биирдии оҕо иһирэх тапталга иитиллэрин туһугар

Оҕону иити. Чурапчы улууһун киинигэр тулаайах, көрүүтэ-истиитэ суох хаалбыт оҕолору иитэр төрөппүттэргэ сэминээр тэрилиннэ

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Күн бүгүн өрөспүүбүлүкэҕэ опекунар уонна попечителлэр ахсааннара элбээтэ. Дьон үксүн аймактарын оҕо тулаайах хааллабына, оҕо дьизигэр биэримээри, ылаллар. Өйүн туһут оҕо аймаһын хайдах даҕаны ийэм-аҕам дьиз ылыммат, онон опекунар дьиз ааттанар.

Саха сиригэр департамент иһинэн опекунар уонна попечителлэр, оҕону иитэ ылбыт дьиз кэргэттэр сүбэлэрин тэрийбиттэрэ балай эмэ ыраатта, кинилэр сүрүннээн күүс-көмө, тирэх буолаллар. Сокуонна уларыыты, санга сүүрэн киирдэбинэ, ону олоххо киллэрэргэ, тэрээһиннэри ытарга өрүү көмөлөһөллөр.

Онуоха биир санаалаах, биир сыаллаах дьон мустан санаа атастаһалларыгар аналлаах тэрээһини улуустаагы опека уонна попечительство отдела сыллата тэрийэн ытар. Ол курдук, кулун тутар 25 күнүгэр улуус дьаһалтатын мунньахтыыр саалатыгар итинэхэ туһуламмыт сэминээр буолла. Манна тулаайах эбэтэр көрүүтэ-истиитэ суох хаалбыт кырачааннарга ийэни-аҕаны солбуйар соруқтаах амарах дууһалаах, аһыныгас сүрэхтээх дьон муһуннулар. Оҕону иитэ ылар дьиз кэргэн ахсаанын хас да төгүл улаатыннарар улахан сорок күн бүгүнүгэр дьизэри сытытык турар.

Сэминээргэ Чурапчы улууһун дьаһалтатын опека уонна попечительство отделын начальнигы Марианна Антипина кирири тылы эттэ: “Бүгүнгү күн туругунан, Чурапчы улууһугар тулаайах оҕо ахсаанын көрдөрүүтэ лаппа кыччаата. Ол курдук, 2023 сыл түмүгүнэн, 44 оҕо баар эбит буоллаҕына, 2025 сыл түмүгүнэн 36 оҕо баар. СӨ Ил Дархана Айсен Николаев “2030 сылга дьизэри тулаайах оҕо ахсаана үс төгүл аччыахтаах” дьиз кытаанах сыалы-сорогу

туруорбута. Маньаха биһиги отделбыт бу хайысхаҕа күүскэ үлэлэһэр. Итини таһынан, төрөппүт быраабын суутунан быстары ахсаана эмиэ кыччаата – аспыт сылга 5 ыал тус олохторун үчүгэй өттүгэр тосту уларытан, суутунан төрөппүт быраабын төттөрү чөлүгэр түһэрдилэр. Оттон оҕолору дьизэлэһин боппуруоһун этэр буоллаха, манна бытаары баар. Билигин туругунан, 18 оҕо санга кыбартыраларын ылаары, кэтэхэ сьылдыллар”.

Салгы “Россельхозбаан” салаааччыта Парасковья Захарова уонна “Сбербаан” салаааччыта Туяра Павлова оҕо харчытын ууруну, түөкүттэртэн көмүскэллээх буолуу, Социальнай пуонда бэрэстэбиитэллэрэ Айнаал Дьячковскай, Алена Никонова бизнсийэҕэ уларыытылар, социальнай төлөбүр, биир кэмнээх оҕо босуобуйаларын туһунан, Проконий Сокольников аатынан Чурапчытаагы киин балыһа педиатр-бырааһа Евдокия Карпова 2025 сылга оҕолор диспансеризацияны ааһыларын түмүгүн, психолог Надежда Попова улаатан эрэр оҕону кытары алтыһы уратыларын, Чурапчы улууһун 38-с нүмэрдээх баһаарынай чаас сотруднига Андрей Эртюков уоттан сэрэхтээх буолуу итиэннэ АДПИ хайдах үлэлирин, Чурапчытаагы полиция отделениетын саастарын ситэ туола илик оҕолор дьыалала-

рын иниспектэрэ, полиция младшай лейтенана Ньургуйана Прокопьева буруйу онорууну утары профилактикалааһын, саастарын ситэ туола илик оҕолору реабилитациялыыр киин үлэһитэ Наталия Софронова сударыстыбаннай социальнай өнгөлөр, опека уонна попечительство отделын иниспектэрэ олоһор дьизэнэн хааччыыты сэртификэттэрин, опекунар отчуоттарын түмүгүн туһунан сырдаттылар, кирибит ыйытыктарга хоруйдааттылар.

Сэминээр кыттылаахтары кытта оҕо иитиитигэр быһаччы ситимнээх иниспектэр үлэлэстилэр. Ханьык да үчүгэй үлэлээх оҕо дьизэ дьиз кэргэн сылаас сыһыанын солбуйбатын, онон сүрүн сорогу толорууга бары түмсэн үлэ тэриллээхтээгин ыйдылар.

Туһааннаах арангаҕа көрүллэр өйөбүллэр, көмөлөр

Тирэх. Байыаннай дьайыы бэтэрээннэригэр, кинилэр дьиэ кэргэттэригэр социальнай пуонда нөнгүө көрүллэр өйөбүл миэрэлэрин сырдатабыт.

Людмила ГОРОХОВА

Эйэлээх олох иһин туруулаһар анал байыаннай дьайыы кыттыылаахтарыгар, бэтэрээннэригэр, кинилэр дьиэ кэргэттэригэр, итиэннэ олохторун толук уурбут байыастар дьиэ кэргэттэригэр дойдубут үрдүнэн араас хабааннаах өйөбүл миэрэлэр онгоһуллаллар.

Ол курдук, биир кэмнээх матырыйаалынай көмөлөр, дьизлэрин хомунаалынай төлөбүрүн толуйуу, дьизлэрин гаас ситимигэр холбоонунга, хапытаалынай өрөмүөнгө көмө, оҕолоро үөрэх кыһатыгар киирээригэр, үөрэнэр кэмигэр истициэндиэй, босхо юридическай көмө, кыаммат баялларга социальнай хантыраагы баттаһы уо.д.а. өрүттээх көмөлөр көрүллэллэр.

Социальнай пуонда (уруккута пенсионнай пуонда) нөнгүө көрүллэр көмө ахсаана үгүс. Бүгүнгү хаһыаптыгар ити көмөлөр туһунан сырдатабыт.

Россия Социальнай пуондатын Саха сиринээҕи салаатын Чурапчытааҕы клиеннэри кытта үлэлэхэр сулууспатыгар байыаннай дьайыы боппууостарынан дьарыктанар икки куратор үлэлиир: кылаабынай исписэлиис-эксперт Айаал Дьячковскай уонна кылаабынай исписэлиис-эксперт Изабелла Собакина. Көмө көрүгүнэрин

туһунан ааҕааччыларбытыгар сырдатар сорукутаах сураһа тийибиһпэр, саас-сааһынан, бэрт өйдөнүмтүөтүк кэпсээн, быһааран биэрдилэр.

○○○ Бастатан туран, бойобуой дьайыы бэтэрээннэригэр барыларыгар ый ахсын харчынан төлөбүр (ЕДВ) көрүллэр. Күн бүгүн ол суума 4 838,63 солк. тэннэһэр. Билигин сайабылыанньата суох байыаннай чааһын нөнгүө онгоһуллан ананар. Байыаннай дьайыыга кытта сылдьан бааһыран, эбэтэр ыалдьан инбэлииккэ тахсыбыттарга биэнсийэ ананар. Медицинскэй-социальнай экспертиза түмүгүнэн, сайабылыанньата суох (проактивно), бастаан Социальнай пуонда нөнгүө ананар. Салгыы мобилизованнай эбэтэр хантыраагынан барбыт байыас биэнсийэтин Оборона министристиститтэн ылар гына көһөрүөн сөп. Ону байыаннай кэмистиэт нөнгүө көһөртөрөллөр. Ону тэнэ инбэлиит байыаска "ДЕМО" диэн эбии ыйдааҕы матырыйаалынай хааччыы уонна ыйдааҕы харчынан компенсация баар. Бу 1000 солк. тэннэһэр. Оттон ыйдааҕы харчынан компенсация суумата инбэлиит группатыттан тутулуктаах. Ол курдук, үһүс группалаахтарга – 4958,24 солк., иккис группалаах инбэлииттэргэ – 12395,58, бастакы группалаахтарга 24791,20 солк. төлөнөр, - диэн Айаал Дмитриевич билиһиннэрдэ.

Байыаннай дьайыыга өлбүттээх дьиэ кэргэннэ – оҕолоругар, кэргэнигэр, төрөптүттэригэр иитэр киһилэрин сүтэрбиттэринэн биэнсийэ ананар. Мобилизация эбэтэр хантыраак нөнгүө барбыт дьонноохтор Оборона министристиститтэн биэнсийэтин ылар кыахтаахтар. Онтон атыттарга Социальнай пуонда биэнсийэтэ төлөнөр. Маны сэргэ, байыас оҕолоругар, кэргэнигэр, төрөптүттэригэр ый ахсын харчынан төлөбүр (ЕДВ), ыйдааҕы харчынан компенсация (ЕДК) көрүллэр. Оҕолорго ый ахсын 3100 солк. суумалаах босуобуйа төлөнөр. Хомунаалынай төлөбүрдэриттэн 60% компенсация ылар кыахтаахтар. Чааһынай дьизлэрин өрөмүөннэнэллэригэр көмө көрүллэр. Суумата дьиэ инзиттэн уонна хас киһи олохторуттан тутулуктаах. Дьиэ бэйэлэрин ааттарыгар толоруллубут буолуохтаах, техническэй пааспар, военкоматтан ыспыраапка ирдэнэр.

- Байыаннай дьайыы кыттыылаахтара, бэтэрээннэрэ, Социальнай пуонда реабилитациялыыр кииннэригэр буор-босхо эмтэнэ барар кыахтаахтар. Онуоха санаторнай-курортнай эмтэни уонна медицинскэй реабилитация диэн арахсар. Инбэлииттэр, эчэйиллээхтэр медицинскэй реабилитацияны талаллар. Былырын айаннарын төлөбүрүн баран кэлбиттэрин кэнниттэн

толуйар эбит буоллахтарына, быйылгыттан СФР анал направиениан билиэттэрин тутатына босхо ылаллар. Реабилитация кииннэригэр эмтэни, олоруу – барыта босхо. Бу кииннэр Томскайга, Омскайга, Хакасияга, Анапага, Тюменьга, Кемерово уобалаһыгар бааллар. Былырын бу өгөнөн сылга үс киһи туһаммыт буоллабына, быйыл бастакы кыбаарталга үс киһи туһанна. Биир уолбут тохсуньуга Анапага, иккис – олуньуга Омскайга, үһүс уол билигин Тюменьга эмтэнэ сылдьар. Миэстэтигэр тийдэхтэринэ, биһиги дьоммут утары аэропорка көрсөн, санаторийга диэри арыаллыыллар. Өскөтүн, бастакы группалаах инбэлиит арыаллыыр киһилээх барар буоллабына, көмөлөһөчүтүн айанын ороскуота, хонор сирэ эмиэ төлөнөр. Оно баралларыгар эмиир быраастарыттан 070/у формалаах ыспыраапканы ылаллара ирдэнэр. Эмтэнэллэрин таһынан психологическай реабилитацияны, о.д.а. туһалаах бороссодууралары ааһаллар. Санаторнай-курортнай эмтэни болдооҕо медицинскэй көрдөрүүлэриттэн учуоттанан тахсар – ол 21 күнгэ диэри буолар. Санаторийга барарга сайабылыанньаны "ГосУслуги" сыһыары нөнгүө, эбэтэр манна кэлэн суруйуохтарынан сөп, - диэн Изабелла Семенова үллэстэр.

«Бу көмө туһунан Чурапчы-

тааҕы клиеннэри кытта үлэлэхэр сулууспа исписэлиис Изабелла Собакина барытын сиһилии быһааран көмөлөспүтэ. Салгыы балыһаҕа анаалыс туттаран, медицинскэй көрүүнү ааспытым. Ол курдук, Омскай куорат санаторнай киинигэр эмтэнэн кэллим. Доруобуйам туругунан 21 күн устата эмтэниэхтээхпин, билиэтим табыллыбакка, икки нэдиэлэ устата эмтэммитим. Бороссодууралара, астар-үөллэрэ барыта олус үчүгэй. Онон бастакыбын санаторийга эмтэнэн олус астынным, уолаттарга маньык социальнай пуонда нөнгүө санаторийга баран доруобуйаларын чөлүгэр түһэрэллэригэр сүбэлибин», - диэн санаторийга баран эмтэнэн кэлбит байыас санаатын үллэстэр, сүбэлиир.

Маны сэргэ, инбэлиит буолбут бэтэрээннэргэ доруобуйаларын чөлүгэр түһэрэллэригэр социальнай пуонда нөнгүө тэжиниическэй өттүнэн көмө баар. Ол курдук, быратыастар, торуоскалар, баттыктар, инбэлиит кириһилэлэрэ уо.д.а. босхо көрүллэллэр. Бу барыта хамыһыһыаны ааһалларыгар "проактивнайдык" ананар.

Социальнай пуонда Саха сиринээҕи салаатыгар байыаннай дьайыы кыттыылаахтарыгар, кинилэр дьиэ кэргэттэригэр "күөх коридор" үлэлиир, ол эбэтэр уочарата суох туһааннаах боппууостарын сиһилии билсэхтэрин сөп.

Сэргэх дьаһал. Туой онгоһукка маастар-кылаас буолла

Наталья СИБИРЯКОВА

Кулун тутар 25 күнүгэр А.А.Саввин аатынан Чурапчытааҕы история уонна этнография түмэлигэр быйыл иккис төгүлүн туой онгоһукка маастар-кылаас ыытылынна.

Наталья Гуляева, Анна Нестерева/ААПТАР ТҮЭРИИЛЭРЭ.

бар, биллэн турар, ыллым да, туойунан онгорон киирэн барбатабым. Уруккуттан интэриэһиргиир этим, онтон манна Чурапчыга өрөспүүбүлүкэттэн туой маастарда кыттылаах улахан тэрээһин ыытыллыбыта. Онон сылдьан олус диэн сөбүлээбитим, нууччалыы эттэххэ, олох "это мое" дии санаабытым уонна кыра-кыраалаан дьарыгыран барбытым. 2022 сылтан "Өбүгэ ситимэ" куруһуокпутун үлэлэтэн, билигин күн ахсын оҕолору, улахан дьону дьарыктыы сылдьабын. Нэһилиэкпит

баһылыга Игорь Владимирович Николаев хара маннайгыттан олус диэн өйөөн-өйдөөн, дьарыктанар усулуобуйабытын тэрийэргэ улахан күүскөмө буолбута. Ону таһынан, бу дьарыкпар Чурапчытааҕы оҕо ускуустубатын оскуолатын учуутала Прокопий Алексеевич Екечьямов өрүү өйөбүл, сүбэ-ама буолар. Онон кинилэргэ олус махтанабын", - диэн кылгастык билиһиннэрэр Наталья Егоровна.

Маастар-кылааска кинини сэргэ көмөлөһөчүтэ, Төлөй

нэһилиэгин норуот маастара Анна Нестерева кэлсэн мустубут кэрэ аҕаардарга туойдарын бэлэмнииллэригэр, матырыяаһынан, инструменнарын хайдах тутталларыгар ыйанкэрдэн, көрдөрөн биэрдэ.

Наталья Егоровна маастар-кылааһыгар бука, үгүс киһи сылдьыбыта буолуо. Кинини араас нэһилиэккэргэ ыҥыраллар даҕаны, миэстэтигэр Төлөйгө да кэлэн, балаҕанга сылдьан үөрэнэллэр. Бу да сырыыга Чурапчы кэрэ аҕаардара астынан туран сырыттылар.

"Инникитин былаан киэн, араас таһымнаах тэрээһиннэри ыгытаары торумнаабыт, кэпсэтиилэр буолаллар. Туой онгоһуктарбытын уааран, хатаран, таһаарар оһохпутун улаатыннаран сыаллаахпыт. Обургу оһохтоннорбут, арыый боччумнаах, улахан онгоһуктарга ылсыа этибит", - диір маастар кылаас салайааччыта.

Видеоу бу сигэнэн киирэн көрүң

"Мин аан бастаан саҕалыыр-

Алаҕар ытык ыала Сорокоумовтар: «Олохпутун бэйэбит киэргэтэбит»

Тиэргэн. Бүгүнгү балаһаҕа кэпсиир ыалым – Алаҕар нэһилиэгин Бочуоттаах олохтоохторо Евдокия Семеновна уонна Егор Дмитриевич Сорокоумовтар буолаллар

Марфа ПЕТРОВА

Кинилэр нэһиликтэригэр үлэни өрө тутуу, төрөөбүт дойдуга бэриниилээх буолуу уонна бэйэ-бэйэни өйдөһүү биир кэрэ холобура буолаллар.

«Биһиги 1976 сыллаахха ыал буолбуппут. Дьоллоох Дьокуускай куорат биһигини көрсүһүннэрибитэ. Кини аймахтара – Тулагыга, оттон мин дьонум Сыырдаахха олороллор этэ. Оптуобуска көрсөн, бэйэ-бэйэбитин билсэ түһэн, табаарыс атас буолан, улам сөбүлэһэн ыал буолбуппут. Уруубут кулун тутар 27 күнүгэр Сыырдаахха 200-чэкэ ыалдыттаах олус истинник ааспыт. Мин ийэм Анастасия Николаевна Осуштанова, аҕам Семен Андреевич Пономарев диэннэр. Аҕам сэрри бэтэрээнэ этэ. Биһиги бииргэ төрөөбүт алтыбыт, оттон Егор – сэтгилэр. Иккиэн – ыал төрдүс оҕолорбут. Егор ийэтэ Александра, аҕата Дмитрий утуу-субуу, үс сылынан бысаһан олохтон туораабыттар. Оҕолор оскуоланы бүтэрэллэригэр тулааһа хаалбыттар.

Кэргэним Егор Дмитриевич суоппар идэлээх эрэри, өр кэмгэ киинэ – мэхээнигинэн үлэлээбитэ. Онтон уһуһаанга завхозтаабыта, салгыы Ырыа киинигэр дириэктэринэн аһамыта. Онно үлэли сыйдыан, бизнсийэҕэ тахсыбыта. Мин Намнааҕы художественнай училищаны бүтэрэн, учууталынан аһамытым. 1984 сыллаахха Егор дойдугар Алаҕарга көһөн, дьиэ туттан, күн бүгүнгэ диэри олохсуйан олоробут. Манна кэлэн, Алаҕар орто оскуолатыгар домоводство уонна кыыс куо предметтэри, ону сэргэ араас куруһуоктарга үөрөппүтүм. Билигин эмиз бизнсийэҕэ олоробун», - диэн Евдокия Семеновна билиһиннэрдэ.

Аҕам саастаах дьон төһө да иккиэн бочуоттаах сынныаланна олордоллор, нэһилиэк уопастыбаннай олоһуттан туора турбакка, барытыгар көхтөөхтүк кытталлар. Егор Дмитриевич бэтэрээннэр сэбиэттэрин бэрэссэдээтэлинэн биэс сыл устата эппиэтинэстээхтик үлэлээбит. Оттон ыал күн күбэй ийэтэ үлэлиир сылларын устатыгар төрөппүттэр кэмистиэттэрин, дьахталлар сэбиэттэрин бэрэссэдээтэлинэн, бэтэрээннэр сэбиэттэрин бэрэссэдээтэлин солбуйааччытынан уонна чилиэтинэн үлэлээбит, билигин да бу түмсүүлэргэ бастын көмөлөһөччү буолар. Сорокоумовтар 2018 сыллаахтан нэһилиэк түмэлин тэрийэн, дьон-сэргэ сэнээриитин ылан, биер санаалаахтарын кытта бииргэ үлэлэтэ сылдьаллар. Кинилэргэ

Евдокия Семеновна – маастар-педагог, «Учууталлар учууталлара» бэлиэ хаһаайына, Алаҕар нэһилиэгин уонна улус норуотун маастара, сцена уонна үлэ бэтэрээнэ.

Кинилэр дьарыктара олус элбэх. «Бириэмэни халтай бараан олоһобуппут. Гоша маһынан уһанарын олус сөбүлүүр. Мааска онгорор, сахалыы остуоллары, олоппостору киэргэтэн онгоруоччу. Кини үлэҕэ олус бэриниилээх. Ханна баҕар бардаҕына, ыалдытты да сырыттар, хайаан да тугу эмэ булан үлэлиир, хасыһар дьыалатын булар.

докия иллэн кэмнэрин хайдах атааралларын кэпсиир.

Кырдык да, киһи тугу эмэ үлэлээтэҕинэ эрэ табыллар, санаата чэпчиир диэн этэллэр. Итинник, олохторун тухары бэйэ-бэйэлэрин өйөһөн, дьон туһа диэн сүүрэн-көтөн, үлэни эрэ өрө тутан олоһор үтүө ыаллар. Сорокоумовтар сирдээҕи аналларын толорон, үс оҕону төрөтөн, күн бүгүн алта сиэн, икки хос сиэн эйэҕэс эбэтэ, эһэтэ буолаллар.

«Оҕолорбут улаатан, туспа ыал буолан олоһоллор. Үһүн маннааҕы орто оскуоланы бүтэрбиттэрэ. Улахан кыыспыт Ньургяна М.К. Аммосов аатынан ХИФУ-га филология уонна национальной култуура салаатын бүтэрбитэ. «Максимов и партнеры» хампааньяҕа финансовай дириэктэринэн үлэлиир. Кэргэнэ Николай Владимирович – юрист үөрэхтээх, хампаанья дириэктэрэ. Үс оҕолоохтор, икки сиэннэхтэр. Улахан уол Гаврил эмиз ХИФУ-га үөрэммитэ, инженернэй-технической факультеты бүтэрбитэ. Байыннай эйгэҕэ үлэлээн, бизнсийэҕэ тахсан, билигин атын эйгэҕэ үлэлиир. Кэргэнэ Анна реабилитационнай киингэ үлэлиир. Үс оҕолоохтор. Кыра уол Алексей – ыраах айан суоппара, урбаанньыт. Кини кэргэнэ Наталья – Бэтэринээрийэ лабораториятын дириэктэрэ. Икки кыыс оҕолоохтор.

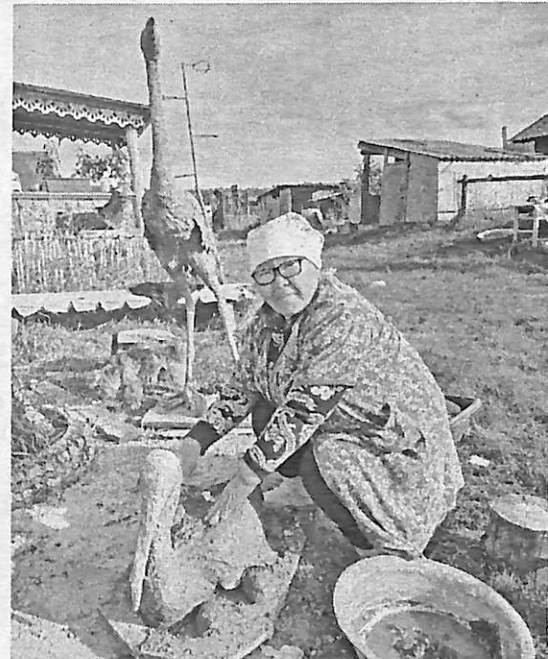
Оҕолорбут, сиэннэрбит куруук кэлэн көмөлөһөн, дьиэ-битин-уоппутун өрө тардаллар, кыстыкпытыгар бэлэмнээн, барытын тэрийэн бараллар. Оҕолорбут кэлэллэрин олус күүтэбит, ахтабыт», - диэн Евдокия дьиэ кэргэнин билиһиннэрэр.

Сорокоумовтар быһыл Кыһыл көмүс сыбаайбаларын бэлиэтиллэр. Онон эзэрдэлээн туран, уһундук бииргэ олоһу кистэлэнэ туохха сытарын туһунан ыйыттыбыт. Маныаха ытык ыал Евдокия уонна Егор истинник манньк хоруйдаатылар:

«Биллэн турар, олоххо бэйэҕэр дьүөрэ киһини булуһуу – улахан дьол. Таптаабыт киһигин кытта өйдөһүү, биер сыаллаах-соруктаах буолуу, бэйэ-бэйэни өйөһүү – дьиэ кэргэн дьоллоох олоһун сүрүн төрдө. Биһиги улаханник ханан да кыһырысыбаппыт. Гоша кыһырыар диэни билбэт киһи. Олохпут устата бэйэ-бэйэбитин өйөһөн, эйэлээхтик олоһдохпут».

Кинилэргэ чэгиэн-чэбдик туругу, байылыат олоһу уонна инникитин да эдэр ыччакка холобур буолар, нэһилиэк киэн туттар үтүө-мааны ыала буола турдуннар.

Хаартыскалар дьоруойдар тус архыыптарыттан ылылынна.

олохтоох дьаһалта биэс хостоох анал дьиэни биэрэн, тус-туһунан тиэмэлээх экспонаттары түмэн, үлэлэрин салгыыллар.

Ону таһынан Сорокоумовтар доҕотторун кытта түмсэн, кэпсээн-ипсээн, ырыанан-тойугунан дьарыктанан сэргэсыйэллэр. Евдокия Семеновна дьүөгэлэрин кытта иистэнэр, бэтэрээннэр хордарыгар сылдьаллар. Егор Дмитриевич эмиз урут хорга сылдьар эбит. Билигин сааһыран уонна ыарытыгар буолан, тохтообут. Ити курдук, биер саастылаахтарын кытта

бииргэ сүбэлэһэн-амалаһан, нэһилиэккэ ытыллар араас тэрээһиннэргэ, дьаһалларга түс кылааттарын киллэрсэллэр.

Сорокоумовтар дьиэ кэргэн уопастыбаннай үлэҕэ мэлдьи инники сылдьалларын үгүс наҕараадалар туоһулууллар. Олортон сүрүннэрин бэлиэтээн аастаахха, Егор Дмитриевич – 11-с пятилетка, 1976 сыллаах социалистической күрэх кыһылааҕа, Үлэ уонна Чурагчы улуһун сценатын бэтэрээнэ, «Алаҕар нэһилиэгин сайдыытын иһин» бэлиэ хаһаайына.

Мин иистэнэрбин, аттаран уонна туоһунан тигиинэн дьарыктанарбын, оһуруонан тиһэрбин сөбүлүүбүн. Иэйии киридьэбин, истиэнэҕэ быйанар араас паннолары, хартыыналары онгоруубун, сороҕор уруһуйдуубун, баайабын, маһынан да уһанан ылааччыбын. Кэлин сиэмэнинэн, баатанан, пластилинын кыыллары, көтөрдөрү, араас онгоһуктары онгоруубун олус сөбүлээтим. Онон иккиэн соло булбаппыт. Олохпутун бэйэбит киэргэтэбит», - диэн Ев-

Айар аргыс. Саас үөрүүтэ

СААС ҮӨРҮҮТЭ

Сандаархай күн уотун
ыспахтаан,
Алааһым тулатын сырдатта.
Үрүн хаар күлүмүн көрдөрөн,
Күлүмнүү, сандаара оонньоотто.
Кэрэтин, ийэ сир үрдүнэн
Сандал саас салаллан кэлбитэ.
Харалдык сотору тахсыаҕа,
Ньургунун нуоҕайа тыллыаҕа.
Уол кыыска таптатын билинэн,
Кэрэчээн сибэкки бэлэхтиэ.
Тырымнас хараҕа уоттанан,
Күн курдук мичийэ үөрүөҕэ.
Сүрэххит биир тэнник тэбиэҕэ,
Олоху салгыаххыт турдаҕа.
Оллуру-боллуру ааһыаххыт
Үйэни этэннэ туоруоххут.

Күнүн уотун ыһара
Күлүмүрдээн көстөрө.
Хара тыабыт көҕөрөн,
Дьыргыл мүүттээх сыттанан,
Чыычаах үөрүн ыңгыран,
Сэргэхситэ ыллатан.
Айылҕабыт кэрэтэ
Хатыламат дьиктитэ,
Сарданатын үнүүтэ
Дьизэрэнкэйин тэбэрэ.
Сүрэх онтон манньыйан,
Үөрэн кини эппэйэр,
Куту- сүрү ыллатан,
Үөрдэн үөһэ көтүтэр.

Любовь Никитина-Тапталаана

СААСКЫ САРСЫАРДА

Сааскы күн сарсыардата
Сарыала сандаарыйда,
Тулабытын сырдатта,
Сүргэбитин көтөхтө.
Күммүт чабыл уоттара
Таптатынан куустулар.
Хас биирдибит сүрэбин
Сылааньыта өртүлэр.
Сааскы салгын ырааһыан!
Тахсан тыынан дуохуйуох.
Чыычаахтар ырыаларын
Сэргии истэн дьоллоноуох.
Хаарбыт уулан барыаҕа,
Ньургунумт тыллыаҕа,
Айылҕабыт уруктуу,
Дьикти эйгэ тулалыа.
Тугун бэрдэй- кэрэтэй,
Сааспыт кэлэн иһэрэ!
Кырыһаттан кылыргыыр
Муус чопчу күлүмүрэ.
Күн сылааһын ингэриэх,
Күн курдук сандаарыйах.
Сылаас сыйыаны үксэтэ,
Үөрэ-көтө олоруох.

Сандаар Күн Сандаара

САНДАЛ СААС

Уһун тымныы кыһыммыт
Уоҕа-кылына уҕараан,
Сандал сааспыт салаллан,
Сирим-дойдум уруктар.
Күммүт чабыл уотунан
Ыһыахтана-кыыспахтыы,
Саҕа күннүүн көрсүһэр,
Сарсынгыга эрэл саҕар.
Тунал манган хаарбыт үрдэ
Чабыл уокка тырымнаан,
Харахпытын саатырдар,
Көй салгынгна угуйар.
Оҕо-аймах чугдааран,
Таһырдыаттан арахпат.
Хайыһардаан, ханкылаан,
Уһун күнү атаарсар.
Хаарбыт уулан чарааһыа,
Харалдыкпыт тахсыаҕа.
Сандал сааспыт киэргэлэ –
Ньургунумт быгыаҕа.

Наталья Сергеева-Аана Кыһыһа

СААСКЫ ТАПТАЛ ТҮННҮГҮН ТОНСУЙАН

Сааскы таптатын уотун уматан,
Халлааны сырдыгынан
сыдыаайан,
Киэһэ мин кэллим оргууй
аҕайдык,
Түннүккүн бэйи, сэмэйдик
тонсуйан.
Сүрэхим тэбиитэ эмискэ
күүһүрэр,
Олуһун миигин кэтэһэргин
сэрэйэммин,
Дууһам миэхэ сипсийэрин

Елизавета Сивцева-Күндэйэ

СААСКЫ САНАА

Көнгүл санаа
Күөрэгэйдии,
Күннээх дуолга
Күөнэхтээтэ.
Ыра санаа
Ымыы чыычаах
Ырыатыныы,
Ыксаласта.
Күндүл халлаан
Күлүм иэйии
Көстүүтүнэн
Күндүлээтэ.
Добун халлаан
Дьолу уунан,
Тутум үрдээн
Дьулуруйдум.
Тунгуй сүрэх
Туллук тэнгэ
Толугуруу
Долгуйдаһыан.
Тонгуй сүрэх
Муустуу уулан,
Тула баары
Туойан барда.

Мария Винокурова-
Мааны Маарыйа

СААС КЭЛБИТ...

Саас кэлбит
Көннүөрэр өрүт өрүкүйбүт,
Сэргэхтик тулатын өгөйбүт,
Уйулҕа уххана уруктан,
Умсулҕан күүһүгэр бэриммит.
Саас кэлбит...
Мин эмиз киһи буоламмын
Таптыахпын олуһун баҕардым,
Ис куппар сибэкки үүннэрэн,
Ким эрэ сүрэбин сүүйүөхпүн.
Саас кэлбит...
Салгынгна бйаммыт арамаат
Таптаты таайтаран талбаарар,
Чопчуттан таммалыыр уу
таммах
Иэйиини ыңгырар ээ, барбах.

Варвара Семенова -
Байбаралаах Балбаара

ҮӨРДЭН ҮӨҔЭЭ КӨТҮТЭР

Сааскы күммүт сырдаата,
Сылааһынан илгийдэ,
Халлаан кытта көҕөрдө,
Үрдээн үөһэ көһүннэ.
Чабыл күннээх сарсыарда
Чаран иһэ сардана,
Көмүс кыырпах утаҕар
Ытытар олох илдьитин.
Тугун баҕас кэрэтэй,
Тулам бары сырдыга,

билэммин,
Сааспытын көрсөөрү бу дуолга
Куустарыха сэмэйдик
чуумпуга.
Күүлэйдээххэ сибэккилээх
кырдалга,
Синньигэс биилтэн ылсан
эргийээххэ,
Кыталыктыы, кынталдьыйа
үңкүүлүүххэ.
Кыратык кыбыстан ылаат,
сипсийээххэ,
Санаабын сааһылы тутан
тыныахха,
Кэпсээни-ипсээни ыпсаран
тиэрдээххэ,
Санньыттан ыар сүгэһэри
түһэриэххэ.

Степан Кожуров-
Ыстапаан Таастаах

ДОЙДУМ СААҔА...

Сайар салгын охсон ааста,
Сааскы сылаас билиннэ,
Хаарбыт уулан сиргэ саста,
Харалдыкпыт көһүннэ...
Күммүт итии сарданата
Күүппүт сири сылытта,
Нарын төбөтүн нуоҕатан,
Ньургунумт табыста...
Хатын-чаран ырыа ыллаан,
Хаарыс солко бүрүннэ,
Ыксаабакка тараанан,
Ытарбатын иилиннэ.
Тиит мас моду лабаатынан
Тыылланнаан уһугунна,
Титиригин төрөтөн,
Тыаларын ханатынна...
Көтөр-сүүрэр алаастарга
Көрү-нары тарбатта,
Талба-мааны танас таннан,
Таптат уотун уматта...
Сылаанньыйан, манньыйан
Сааскы салгын минньийдэ,
Мэник тыаллыын кэрийэн,
Мүөтүн сыта тэнийдэ...

Светлана Андреева-
Маайа Сизэнэ

САНДАЛ СААС

Сандал саас күлүмнүү
сандаарыа,
Санаабыт үөрүүгэ куустарыа,
Салгымыт сылаастык угуттуо,
Санаттан айылҕа уруктуо.
Сыырдарга харалдыт

тахсыаҕа,
Сиздэрэй ньургунун быгыаҕа.
Сизэтиһэн уол кыыстыын
хаамсыаҕа,
Симиктик таптыырын этиэҕэ.
Сүр күүскэ сүрэхтэр тэбэннэр,
Сүрдээбин долгуйа үөрэннэр,
Сүдүтүк изийиңгэ куустаран,
Сүппэттик дьоллоно
мичээрдээн.
Саастарын тухары ахтыллар,
Сылаастык, күндүтүк санаһар.
Сааскы кэм биир бэлиэ түгэнэ
Сааһыры суурайбат бэлэҕэ.

Василий Пермяков-Татыана
уола Баһылай

СААС ЫРЫАТА

Саас илдьитэ –
Муус чопчулар,
Ыраас-ыраас
Таммахтар,
Чараас куттар
Ырыа кутуллар
Лыңкыныы,
Тырымныы,
Дууһаны үөрдэ.
Сандал сааспыт
Сайаҕас, сымнаҕас
Сарыала кыыста.
Күммүт күлэ-үөрэ
Күлүмнүү тыкта.
Харалдыкка,
Халдыаайыга
Ньургунун нуоҕайа
Килбиктик кыыста.
Сахам сиригэр
Наскыйа, нальыа,
Саас, саас сатыылаата.

Евдокия Катакова-Чэлгийэ

СААСКЫ КҮН САҒАЛАННА

Сааскы күн саҕаланна,
Саһарбатын сырдатта.
Сүһүмнуура сүрдээтэ,
Сырдыгынан тэниттэ.
Таммахтарын түһэриэ,
Талахтарын кэрийиэ.
Таптат тылын тарбатыа,
Түмүктэри баҕарыа.
Күлүм дьикти күннэрбит,
Күнгэ уулан, сөргүтүү.
Кыһын диэни умнаммыт,
Көрдөөх күлүү тэнийиэ.
Хаарбыт отой сүтүөҕэ,

Харыы буолан суккуйуо.
Холбоон-илбээн халытыа,
Халыгырыы түһүнүө.
Налыы сирбит көстүөҕэ,
Намчы бэйэтэ үүнүөҕэ.
Нуоҕайыаҕа кыра бэйэтэ,
Наһыл саҕа кэриэтэ.
Чаран иһэ иһийбэт,
Чыычаахтары ыллаппыт.
Чахчы билэр буоллахпыт
Чуопчаар тойук дэлэйбит.

Иннокентий Алексеев

ДЬОРОУО СААС

Күнүн аайы хаардаан,
Халлаан наһаалаата,
Сылаас тыынын ылан,
Сандал саас чугаһаата.
Сыһыыга-хонтууга
Хаарбыт халыһаата,
Хаха сиргэ, тыаҕа
Көмнөх көөчүктээтэ.
Үрүн күн күлүмүрдүү,
Тахсан сылыта мичээрэр,
Кэрэ кэммит эргийэн,
Сааскы күн сандаарар.
Олбуор тула дьураата
Онон манан сууллубут,
Талахтарбыт оһуора
Тутуллара хамсаабыт.
Күүтүүлээх кэммит эргийэн,
Күммүт күүскэ сылытыаҕа,
Ону кытта бииргэ сырсан,
Хаарбыт сыһыа уулуоҕа.
Харалдыкпыт тахсан,
Хаһаастарын халытан,
Үрүйэлэргэ үңкүүлээн,
Үрэхтэрбит сүрдээн,
Көмүөл мууһа көөрөттөн,
Харгы буолан хаайан,
Өрүс уута халыһа устан,
Угуттуоҕа намыһын хочону,
Уйгу быйаннаах сири-уоту,
Сайа тыынар сандал сааһы.
Иһийбит айылҕа уруктан,
Кэрэ сааспыт кэмэ кэлэн,
Сибэккинэн ситэрэн,
Күөх өңүнэн байытан,
Көтөрүн-сүүрэрин эргитэн,
Ырыа-тойук уруйданан,
Сайынгытын олохтоон,
Саргы дьаалы бэлэхтээн.
Сылын аайы хатыланар
Салгынынан тыынабыт,
Сүрэх, дууһа онтон үөрэр,
Үтүө кэммит эргийэн,
Дьоро саас аанын аһар.

Константин Петров.

Үөскээбит модьобобут туһунан санаа

Суруйааччы публицистиката. Саха аал уотун хайдах күөдүппүтэй?!

Салгыыта.

Иннин хаһыат 10-с №-гэр көр.

Оттон уокка оттор маһы былыргы сахалар бэрт мындырдык быһаараллара. Үүнэн турар тиит маһы аллараанан чүөччүрдээн, быһааран эттэххэ, модьодоон, ол аата хатырыгын солоон, уутун ыаннарар ньымалаах этилэрэ. Хас да сыл буолан баран, ол тиити охторон, уокка оттолло. Ити киэнник тарҕаммыт ньыма этэ.

Дьэ тутуутугар анаан кэрдибит мастарын эмиэ уутун ыаннарар эрэ баран, тутууну саҕалыбыллар. Оннук ньыманан тутуллубут Таһара дьэилэрэ билингэнэнгэ диэри тин курдук тураллар. Былыргы дьон үүнэн турар хара тыа маһын тиийээт да, кэрдэн кулуһаадаан барбатара, алҕаан баран, ылсаллара. Олор холобурдара фольклорбутугар баар. Сиэри-туому тутуууну ирдиирэ – ити былыргы кэмнэргэ.

Эрбии үөдүйэн саха киһитин эрэтин биллэрдик аччапыта. Икки киһи улахан илистиитэ суох тардар тутуулаах эрбиитэ төһөлөөх үһүн кэмнэ туһалаата! Төһөлөөх үгүс хара тыа маһа суулларыллыбытын киммит ааҕан ситиэ буоллаҕай? Дьэ тутуутугар, уокка оттор маһы бэлэмнээһин үлэтэ эрбии үөдүйүүтүн эрэйбитин чэпчэппитэ. Сорох сирдэргэ билигин даҕаны туһаныллар. Мин ийэм эмээхсин эрбиитин уонна холуун сүгэтин билингэ диэри уура сылдыбын. Маһа суох туох да тутуу барбат – тимири суол ылыгы уурууга шпалалар мастан бэлэмнэнэллэр, бары тутууларга мас туһаныллар, байыаннай дьыалаҕа эмиэ мас наада буолар. Хайа уонна шахталар тирэхтэрин онорууга маһа суох сатамаккын – олох бары эргиргэр – билингэ диэри мас барахсан туһаныллар эбээт!

Или эрбиитин үйэтигэр – саһаан охсуу ньымата сүрдээх эр кэмнэ туһаныллыбыта. Ньиргирдээх, көхтөөх субуотунньуктарга кыттыбатах киһи, арааһа, суоҕа буолуо, бары кыттарбыт, оскуолаларбыт, интернаппыт котельнайдарыгар маһы оттор этибит дии! Төһөлөөх үгүс хара тыа маһа кэйгэллэнэрэ эбитэ буолла, оччолорго ааҕан сиппит суох! Үтүмэн элбэх.

Или эрбиитин, ааспыт үйэбит 60-с сылларын бүтүүтүн быһыылааҕа (быһа холоон этэбин) – «Дружба» эрбии солбуйбута. Төһө да оннугун иһин, быһыллыбыт чуурканы үөһүнэн хайа охсон аһаардааһын, саһааннааһын (саһаан охсууга диэн ааттырбыт) син биир оннунан хаалбыта.

Ааспыт үйэбит 80–90-с сылларыгар аны саһаан охсууга тохтообута.

Сайдыы саҕа таһыма кэлбитэ – Саха сирин олохтоохторугар барыбытыгар кэлбитэ. Котельнайдаах мас оттугу аны илии эр-

биитинэн эрбээн киллэри тохтообута. «Дружбист» диэн саҕа идэни баһылаабыт дьоннор ити үлэҕэ ылсыбыттарга, холбут-бууппут сынньаммыта. Котельнайдарбыт син биир маһынан оттуллаллара тохтообото. Хас тэрилтэ бэйэтэ туһунан котельнайдааҕа, кэлим биир тардыы ситим киирэ илигэ. Дьэилэрбитин син биир маһы оттон итти-тинэрбит.

Аны маһы тиэйэн аҕалыыга – саҕа ньыма көстүбүтэ. Ол советскай былаас совхозтары бөдөрөгөтүүгэ, тыа хаһаайыстыбатын үлэтин-хамнаһын өрө тардар дьаһалларын кытары сибээстээҕэ. Ити партия КК уураахтара совхозтары (советскай хаһаайыстыбалары) өйөөһүнүнэ онорбут балысхан көмөтүн кытары сибээстээҕэ. «Белорусь» уонна гусеничалаах трактордар (ДТ-лар) хас совхоз аайытын дэлэйбиттэрэ уонна тыа хаһаайыстыбатын бары салаатыгар олус табыгастаахтык туһаныллыбыттарын бары билэр буолуохтаахтар. Тыаҕа саһаан охсууга тохтообута. Ылалларга аны тракторынан – стальной тростарынан кэлгийэн, охторуллубут маһы состорон киллэри ньымата табыгастааҕа билибитэ уонна киэнник туһаныллыбыта. Ити ньыманы буланнар дьэиуот, контора, культура, спортивнай саала, балыһа, детсад, почта, маҕаһын дьэилэрин тутуу процеһа биллэрдик түргэтээбитэ дирири бары өттүнэн оруннаах. Сайдыыттан сайдыы саҕа ситимэ ити курдук уламулам саха тыатын олохтоохторугар сыһыа-бааһа кэллэр-кэлэн испитэ. Тутуу маһа кириитэ тыа сирин олохтоохторун санааларын-оноолорун көтөхпүтэ, чааһынай дьыһын тутуу күүһүрбүтэ. Бөһүөлэктэр тупсан киирэн барбыттарга.

Мин ити өрө көтөҕүллүүтүн тиһиммит буоламмын итинник этэбин. 1983 сыллаахха «Эдэр коммунист» хаһыат редакциятын тыа хаһаайыстыбатын салаатыгар корреспондентны сылдыан, Чурапчы Мындаҕаайытыгар көһөн күкүрээһин тахсыбытым. Ол таһыстааҕы сыл дьэ тутуугом этэ диэбиппэр, доҕоор, мас охторор дьону («Дружбистары») уонна 4 тракторы биэрдилэр ээ! Күтүөтү өйүүбүтүн диэн теманан тумулуктанан. Эбиэккэ диэри хара тыа маһын охтордулар, күн иккис аһаарыгар 4 тракторынан ньиргитэн, состорон дьэ тутуулаахтык уһаайбабар киллэрэн кэбистилэр. Ол түөрт тракторы биэрэр дьаһалы Ефремов Афанасий диэн управляющей киһи таһаарбыта. Маһы охтороочулары кыһым Гаврил Гаврильевич Попов (кэргэним Прасковья Гаврильевна Попова бииргэ төрөөбүт убайа) кэпсэтэн көмөлөспүтэ. Биир күн иһинэн дьэ маһа хара тыаттан күнүнэн кириитэ миигин улаханник соһуппуга.

Мындаҕаайыга олорбут кэммэр биир суол үтүө үгэс олохсуйбутун билбитим. Бу бөһүөлэк оччолордооҕу дьонно-сэргэтэ –

«Фрунзе» колхоз чилиэннэрэ этилэрэ. Кинилэр төһө даҕаны сааһырбыттарын, күөстээх үлэтэн туораабыттарга ырааппыт курдук көстүбүттэрин иһин, бөһүөлэктэрэ тупсарыгар, дьэилэрэ-уоттара үксүүрүгэр улахан баҕалаахтара, дьон кэлэн олохсуйалларыгар кимнээҕэр ордук кинилэр кыһаллаллара.

Дьэиэм маһын таһаараммытын, ол аата хатырыга суйдаммытын көрө-билэ сылдыаннар, соруйтарыыта суох, хамсаларын туора уоппутунан, сүгэлэрин кыбыммытын тиһиэн кэллэлэрэ уонна истиэнэ эркинэ буолар маһы суорбутунан бараллара. Ити курдук түмсүүлэх күүһүнэн үс хас хонук иһигэр эркин маһын суоран кылбатан кэбиспиттэрэ. Эркин маһа буолар бэрэбинэлэри устуруулаан, оччолорго икки киһи буоламмыт, тутуулаах устурууһунан, бэрэбинэлэри устурууһурут. Ол туһугар олус диэн сылаалаах буолара. Электрическэй устуруу дэлэйэ илик кэмэ этэ, баар да буоллаҕына, наар уларсыыга сылдыар сураҕа иһиллэрэ.

Истиэнэ эркинэ буолар бэрэбинэлэр «таһаараммыттары» көрө-билэ сылдыан, бөһүөлэк кырдыаҕастара үгэстэринэн кэпсээн-ипсээн чаҕаарытыннан, хамсаларын туора уоппутунан, сүгэлэрин кыбыммытын тиһиэн кэлээт: «Чэ, эн, ол мунука тур, кини ол мунука турдун!» – дэһээт, үлэлээн тиһиитинэн бараллара. Эйэлээхтэрэ, көрдөөхтөрө-нардаахтара, олус үтүө майгылаахтара. Үлэни салайар, ыйан-кэрдэн, былааннаан биэрэр киһилээх, быһатын эттэххэ, прорабаах буолар эбит этилэрэ. Кини дьаһалын тук курдук толоролло, маастар киһи ыйытыттан-кэрдийиттэн туораабаттара. Аһылык кэмгэр көрдөөх-нардаах кэпсээннээх-ипсээннээх буолаллара. Арыгыны итирэр, холоучуйар гына испэттэрэ. Дьонуннаах, киһи-хара буолбут, Мындаҕаайыны Мындаҕаайы онорбут көлүөнэ дьон кинилэр этилэрэ диэхпин баҕарабын. Аһыах хонугунан дьэи көндөйө арыллыан ахан, дьэндэйдэн тахсыбыта. Аны муоста уонна үрүт маһын хайыттарар кыһалҕаны даҕаны энкилэ суох быһаарбыттарга, ол киһиэхэ тиий, биһиги ааппытыттан көрдөс, толоруохтара диэн сүрдээх үчүгэйдик ыйан-кэрдэн суолун аһаран биэрэллэрэ. Ити курдук ыйы кыһаат кэм иһигэр дьэилэнэн хаалбытым.

Аны туран, кырдыаҕастарым олох буолар туойдаах сири ыйан биэрдилэр уонна кирпииччэни хайдах үктүүрү, хатарары көрдөрдүлэр. Көңүс уута диэн үрэх сэлээнин көрдөрдүлэр, кирпииччэ туойа угуллар халыып диэни биэрдилэр. Нэдиэлэ курдугунан 400-чэкэ кирпииччэни үктээтим. Ону билэ-көрө сылдыан, Куоп кырдыаҕаһы кэпсэт диэн сүбэлээтилэр, кини Мындаҕаайы бары дьэилэрин олохтообут киһи, ылыныаҕа диэтилэр.

Биир күн Куоп оҕонньор-

го тиийдим. Буорда бэлэмнээ, мэйий, мин сарсын сарсыарда тиһиһэҕим диэтэ. Трактор буламмын туой буору тиһиним. Күһүүргэ оҕо сылдыан биир олохчут оҕонньорго илии-атах буолан, кирпииччэ таһан (собоут кирпииччэ этэ), буор мэйийэн үлэлэспиттээх буоламмын тук курдук бэлэмнээтим. Куоп кырдыаҕастыын үһүс күммүтүгэр олохчутун тутан бүтэрдилэр. Кини: «Сэмэн, маннай хаһыатта, туоста симэн олоххор уматаар, маһы симимэ, оһобун хайдыаҕа, сыһыа-бааһа куураара ордук этэ», – диэтэ.

Мин күн иккис аһаарыгар Куоп кырдыаҕас ыйытыын-кэрдийитин толорон, хатын туоһунан уонна эргэ хаһыаттарынан олохчутун отуннум. Онтум, доҕоор, оһобун буруота айаһынан таһыста, оһобун үөлэһинэн тоҕо эрэ тахсыбат. Ыксаатым. Араас санаа барыга кийрдэ. Куоп оҕонньорго ыстанан тиһидим. Кэпсээтим. Ыҕылыбыппын көрөн күллэ: «Доҕоор, Сэмэн, туохтаа... биэдэрэ аһаара холобурдаах солъяката ыйан биэр, сиигирдээ, уута-хаара ыгылынаҕа дии, ыл турума, ыстан...» – диэтэ.

Дьэибэр кэлээт, хата, солъярка баар эбит этэ... биэдэрэ аһаара холобурдаах солъярканы буочукаттан шланганан сүүрдэн ылаат, дьэибэр кириээт, олохпор саба ыстым. Оһобун аанын сабарбын кытары күөстээх уот өрө түлэ түспэт дуо, мэкити-тигэр төлөнө оһобун аанынан таһа сыста... Тэлгэһэҕэ таһсан көрбүтүм, оһобун буруота хороччу таһсар буолбут. Мин Күһүүргэ завод бэлэмнээбит буһарбыт-хатарбыт кирпииччэтинэн олох тутуулаах дии. Бу манна – Мындаҕаайыга бэйэм үктээбит кирпииччэм буоллаҕа... ол түмүгэр оһобун эркинин иһигэр сиик үөскүүр – ону туос уонна хаһыат төлөнө ол сииги төлө көппөт буоллаҕа дии... солъярка уотун төлөнө күөстээх буолан ол сииги куурдан төлө көтөн таһыстааҕа эбээт!

Ити курдук Мындаҕаайы бөһүөлэгин колхоз саҕанаадытык кырдыаҕастарынын биир кэмнэ алтыһан, кэпсэтэн-ипсээн турардаахпын. Мындаҕаайыны Мындаҕаайы онорбутык кырдыаҕастар тиһэх көлүөнэ дьонунуун көрсөн-билсэн хаалбыппыт мин билигин даҕаны күндүтүк саныбын.

Өссө биир сүһүөх сайдыы саҕа балаһатын суола аһыллыбыта. Бөһүөлэктэр котельнай-дара аны маһынан буолбакка, чоһунан оттуллар буолбуттара. Таас чоһунан котельнайдары оттуу эпохата саҕаламмыта.

Бу, дьингэнэн эттэххэ, бу – саха тыатын олохтоохторун олохторун-дьаһахтарын өрө тардынар кыахтарын тэрийи саҕалаһыта этэ. Төһө да ити курдук эппитим иһин, чааһынай дьэилэри биир кэлимник сылааһынан хааччыыты систематыгар киллэри кэмэ өссө даҕаны кэлэ илигэ.

21-с үйэбит бастакы уон сылыттан дьэиэххэ дуу, бөһүөлэктэр олохтоохторун дьэилэрэ котельнайдарга холбонно! Онуоха төрүөтүнэн Өрөспүүбүлүкэбин салайбыт президеннэрбит Вячеслав Штыров уонна Егор Борисов кэскиллээҕи өйдөөн, сүбэлэрин холбоон, Айылҕа гааһын турбатын Өлүөнэ өрүспүт түгэбинэн туоратыыларга буолбута. Бу туһугар олус уустук боппууос соргулаахтык быһаарыллан, илин энээр улуустар айылҕа гааһынан итти-ниигэ эрэллээхтик киридилэр. Оскуолалар, культура кииннэрэ, балыһалар, детсадтар үлэһиттэрэ абыраныы бөдөтүн абыраннылар. Ону таһынан чааһынай дьэилээхтэрэ билингэ ирдэбилгэ сөп түбэһэрдик оҕостунан, бэл гаражтарыгар кытары айылҕа гааһын төлөнүн киллэриннилэр. Аны билигин хоһоһолуу тиһиит киһи түһүннэри туалет диэки харбыла-ласпат буолла, оҕо-уруу, сааһырбыт дьон абыраннылар аҕай. Айылҕа гааһа – илин энээргэ туорааһына – 21-с үйэбит социальнай-өрөбөлүүсүйүүннэй хардытынан буолла диэн бигэ өйдөбүллээхпин.

Бүгүнгү цивилизованнай, ыраас, чэбдик, сылаас-сымнаас олоххо сахабыт норуота тиһиэн кэлбит историятын ырыһалаан-ырыһан көрдөхкө, үтүмэн үгүс үйэлэри туораан, тонугуу-хатыны даҕаны көрсөн, бу тонугуу түгэхтээх дойдуну уһа оҕостон баччага тиһиэн кэллэппит дии, туох да диэбит иһин!

Дойду сирин үөһүтүн Муус Кудулу байҕалга диэри олох уотун күөдүтүн, ол сирдэр быһааннарын көтөҕөн, төрөөнууһаан, бары кыһалҕаны эр хааннаахтык тулуйан, улуу истиэп кыһарыытыттан ордон, бу хотугу эйгэни булан, саха норуота баар дэтэн, аан дойду бары норуоттара тэннээхтэрин курдук көрөр, дойду дьонно буолан олохтохпун тутун баҕас үчүгэйи дии саныбын, мин, билингэи саха киһитэ!

Суох, тыһынаах эрэ иһин охсуһуу-туруулаһы буолбатах – аан дойду цивилизованнай норуоттара кэрэхсиир, сүрэхтэринэн-быардарынан ылынар уус-уран литературалаах, искусствалаах, спортивнай албан ааттаах буолуу – улуу оскуоланын толору ааспыт норуоппут ээ, биһиги!

Ону биһиги норуоппут улуу нуучча судаарыстыбатын састаабыгар кириэн ситистибит, үүннүбүт-сайынныбыт, аан дойдуну сөхтөрөр баайы-дуолу биһиги промышленносныт көтөхтө, ол улахан сайдыы суола – Арктиканын кириэр тосхоллоно курдук! Онон биһиги өссө да этэр тыллаах, сайдыылаах Россия хотугу эйгэтин дьонно-сэргэтэ буолабыт. Сайдыы суола арыһына курдук!

Сэмэн Тумат.

Салгыыта бэчээттэннэ.

Сүбэлэр

ОТУТ СААҤЫН ААСПЫТ КИҤИ ИККИ МУУДАРАЙ СҮБЭТЭ

Мантан аллараа отут сааҥын ааспыт, бу олоххо тугу да дуоннаабы ситиспэтэх, байбатах-тайбатах, ыал буолбатах киһи эдэр дьонго анаабыт икки муударай сүбэлэрин эһиэхэ кэпсиэхпитин баҕарабыт.

1. Кини бастагы муударай сүбэтэ «Кимтэн да тутулуга суох буоларга дьулуһ»

Эдэр киһи элэс кэпсээнигэ сылыктаахха, кини тус олобун туһунан санаан да көрбөккө, дьонго барытыгар сөбүлэтэр санаалаах, кинилэр этэллэринэн олобун былааннаан олохтот. Эр киһи аатыран бэйэтин санаатын хам баттаан, тус уратытын умнан улааппыт. Табаарыстарын тула лыах буолан көппүт, илин-кэлин түспүт, кэрэ кэмнэрин кинилэргэ анаабыт. Арай бу олоххо тугу эрэ сыһан эрэрин сүрэгинэн сэрэйэр, кутунан билэр курдук эрэри, тоҕо эрэ олобун уларытарга турумматах, киниэхэ ким да сүбэлээбэтэх. Кини олобо атын дьон олобун долгунун устун сангата суох устан испит. Биир үтүө күн эмискэ өйдөөн көрбүтэ – олох ыраах да устубут. Оттон кини оночото эрдийтэ суох үөскэ үтүрүлэн, олох өрүһүн күүстээх сүүрүгэр обустаран, биэрэктэн ыраах тэйбит. Маны этэллэр буоллаҕа — «Олох долгунугар обустарбыт, очуос тааска охсуллубут» диэн. Очуос тааска оройунан охсуллан, кини олобу сангаттан сыаналаан, тус олобун тутарга туруулаһпыт, ис кыабын туһанарга туруммут. Бу олох холобуруттан көрдөхкө, биир өттүнэн кини олох суолтатын хойутаан өйдөөбүтэ кыһылаах. Онтон иккис өттүнэн, кини бу сыһатытан олоххо уопут ылбыта инники олобор туһалаах буоллаҕа.

2. Кини иккис муударай сүбэтэ «Олобун суолун бэйэн тэл»

Кини отут сааҥыгар диэри бэйэтин саастыылаахтарыттан хаалсыбакка үлэлээн-хамсаан, үп-харчы аахсар, мал-сал талбытын ылынар. Аны туспа кыбартыыра, үчүгэй таҥас-сап, сыаналаах мас-сыына туһунан толкуйдуур. Кини итини барытын отут сааҥыгар диэри ситиһэр. Арай, аныгы киһи сиэринэн, киниэхэ барыта баар курдук. Арай, кини сиэр-майгы өттүнэн уларыйбатах. Кини санырынан, бу олоххо ситиһиллээх киһи үчүгэй массыыналаах, туспа дьылээх-уоттаах, элбэх харчылаах буолуохтаах эбит. Кини бу олоххо тугу эрэ сыаллаах-соруктаах буолуохтаабын дьэ, өйдөөбүт. Инники былаана суох киһи олоххо ситиһиллээх буолбатын дьэ, тобулбут. Кини кэргэннэнэн, туспа ыал буолан, оболонон-урууланан

баран ол туһунан эрдэ хайдах толкуйдаабатабыттан бэйэтэ да сонньуйар. «Доботтоор, мин сыһаларбын хатылаамаҥ, куруук тутулуга суох уонна тус куттаах буолун. Олоххот суолун бэйэбит тэлин, атын дьонтон тутулуктаах буолуман. Оччоҕо олоххот олус интэриэһинэй уонна дьоллоох буолуоҕа» диэн кини тус санаатын түмүктүүр.

БИЛИҤНИ КЭМИНЭ ДЬОНУ КЫТТА СЫҤЫАНҤА МУУДАРАЙ СҮБЭЛЭР

• Эн өйгүн-санаабын бутуяа сатыыр дьонтон-сэргэтэн тэйиччи тутун, ол эн өйгүн-санааҥ чөл буолуугугар көмөлөһүө.

• Бэйэбин харыстанар сыалтан, дьон-сэргэ көрүүтүгэр ситиһиин кэпси сатаама. Кинилэр ымсыырар уонна ордугургуур майгылар уһуктуо, эн ситиһиингил билбиктиэ.

• Өскөтүн эн бэйэн тускунан хобу-сиби истиэххин баҕарбат буоллаххына, чугастык билбэт кинигэр тус интэриэстэргин уонна көрүүлэргин кэпсиригэр туттунарын ордук. Ол онугар итэҕэйэр чугас кинигэр тус санаабын кэпсиригэр туһалаах эрэ буолуо.

• Эдэр киһи, дьону кытта кэпсэтэр түгэнгэр, кинилэр эйигин хайдах истэллэригэр болҕомтобун уур. Баҕар, кинилэр эн этэргин кулгаахтарын таһынан аһара тураллара буолуо, оччоҕо эн кэпсэппит кэпсэтиинг туох да туһата суох эбээт.

• Эн сирдээҕи олоххор кими эмэ ис сүрэххиттэн таптыыр түгэнгэр, киниэхэ ол туһунан кэмигэр аһаҕастык этэринг, бириэмэ ааспытын кэннэ «тапталбар билимэккэ хаалбыппын» диэн үйэнгэ тухары санаа-оноо онгосторгуттан босхолуо этэ.

• Хаһан эрэ кырыыс санаа ситэн кэлиэ диэн мунгана сылдыбат санааттан, дьонго үп-харчы өттүнэн хоромньуну, эт-хаан өттүнэн эчэйиини онгоруманг, кыаммат-түгэммэт уонна ыарыһах киһини атаҕастаамаҥ-баттаамаҥ.

• Мунг саатар, нэдиэлэҕэ биирдэ чугас дьонгун-сэргэбин, атастаргын-добротторгун кытта түмсэ түһэн, үөрэ-көтө кэпсэттэххэ-ипсэттэххэ, ис санааны-оноону атастаахха, санаа баттааһына халбарыйарын, кыра кыһалҕа тэйэрин умнума.

• «Байдым-тайдым, уойдум-тоттум» диэн бэйэни аҥардас арбаныы адьас сотору кэминэн өй-санаа сахсайытыгар, ис кут эчэйиитигэр тиэрдиэн сөп.

• Чугас дьонгун, добротторгун-атастаргын күлэ-сала, ыһа-тоҕо атын дьонго араастаан кэпсири-ипсири буоллаххына, хомойуу уһун тыла бэйэҕэр эргийиэн, ис куккун эрийиэн эмиз сөп.

• Өскөтүн эн табылы эрэ таһаарга туһулаан, атын киһини кытта олоххун холбообут буоллаххына, сотору кэминэн эн олоххор улахан сыһаны онорбуккун дьэ өйдүүн да, барыта хойут буолбуттан хоргута саныаҥ турдаҕа.

Сынньаланҥа

Значоктары муннааччы	Айылба баай, дэлэй эйгэтэ	Планета	Уруккута Солобуода	Бөртөлүөт ...-6	
Саахымат үөскээбит дойдута		Сүөһү кулгааҕар бэлиэ		Уугун сүүрт	
Матараас		... Курагина – Толстой романын геройа	Черемуха сахалыыта	Урбаан	Айах үөһэ өттүн этэ
Аан бастаан кини айбыт бырааттылар	Үрүт үрдүгэр охтубут мас			Саха биир остуоруйата	...быс
Күүдээх өҥө	Аргый ай уоскут				
		Тот киһиэхэ ... да сымсах			Арбаа Сибиир куората
Үүнээйи, харамай сытыан буортуйбуттара			Билбэкин мэлдьи ...		
Уот сизн хаппыт мастаахтыа			Ыксамар майгылаах		...ка – туттар тэрил
Кус		"Табаһыттан ... тараньыра араас" (чабырбах)			
...суол			Кэли ... собох		Нөмүгү атын аата
...обото		...дьуо айан		Тыва рок-бөлөбө "Ят..."	

«Сканворд: тэрийээччи ИП Данилова М.А. «ТААЙ сахалыы сканворд 14» ылылынна. Хаһыат 10 нүөмэригэр тахсыбыт сканворд эпизеттэрэ. **Туруору:** баабый, дьүккэтэ, үлэһит, чиибис, тэҕил, илиада, иэйэр, тимирэ, Чээбэйи, мэйдээх, эрэй, иэх, добун, ыам, Чэ, син, Сайыына. **Сытыары:** дьүүктэ, итээ, түмэл, имэнг, киитэрэй, кэлтэҕэй, тэрчи, чээн, иллээх, Барби, илии, Ой, Сизэйэ, бас, тыы, эдэр, анныы, араама..

ОЛОБУ БАЙЫТАР МУУДАРАЙ ТОБУЛЛАР

- Олох – ардыгар, курунан да кутуйдар, алыптаах.
- Саарбахтыыр буоллаххына, өссө биир хардыыны чугаһаа.
- Олох кылгаһын билинэн, эти-һэргэ-охсуһарга бириэмэбин бараама.
- Добротторгун харыстаа – кинилэр эн мөлтүүр түгэнгэр өйө-бүл-тирэх буолуохтара.
- Иэһи-күүһү мунньума.
- Мөккүөрү хайаан да кыайар наадата суох. Ардыгар сөбүлэһэр эбэтэр аккаастыыр ордук.
- Харах уута ис куту ыраастыыр, санааны сааратар.
- Кырдьар сааскын эрдэттэн хааччына, хаһаас харчыта ууруна сырыт.
- Сарсынны күнүн табылларын туһугар, бүгүнгү күнүнүнэн табыс.
- Ардыгар, чугас дьонго харах уутун көрдөрөр, уйан са-

- нааны арылар наада курдук.
- Эн тус олоххун атын дьон олобун кытта тэҥнээмэ. Баҕар, кинилэр олохторо эйигиннээбэр өссө уустуга буолаарай?
- Санаабын уоскутан, диринник үөһэ тыын – оччоҕо саппа-бырбыт санааҥ сайыаны, өйүгү-санааҥ уһуктуо.
- "Ойуччу түгэнгэ" диэн малы-салы, өйү-санааны хаһааныма: Олох көлүөһэтэ хайдах эргийэрэ биллибэт эбээт.
- Хаһаастаах киһини олох таптыыр.
- Киһиэхэ бары сыһыанҥа саамай наадалаах уорган – мэйии буолар.
- Эйигиттэн атын киһи эн дьолун иһин охсуһуо суоҕа.
- Малы-салы бөххө бырабыаҥ иннинэ, «Бу мал-сал миэхэ аны биэс-алта сылынан туһалыан сөп дуо?» диэн бэйэбиттэн ыйытан көр.
- Куруук олобу тал, олоххо талас уонна кинини таптаа.

- Сатаан бырастыы гынар киһи – дьоллоох киһи.
- "Бириэмэ тугу барытын эмтиир" дииллэр. Кэм кэлэрин эрэнэ кэтэһиэххэ.
- Олобу үйэн да тухары үөрэтэн, барытын билиэнг суоҕа, онон бу олоххо тугу сатыыргын уонна кыайаргын барытын оноро сатаа.
- Олохтон күннэтэ кэрэни күүт – соһуччу үөрүү күн аайы уһуктар.
- Ымсыы – эмтэммэт ыарыы.
- Бүгүнгү күн сарсынны күнү аҕалар, саҥа саҕахтары арылар.
- Соботобун санааргы оло-руохтааҕар, ис санааны чугас дьонгун кытта үллэстэр доруо-буйаҕа туһалаах.
- Наар инники сылдыар сылаалаах. Оттон батыһар – сынньалан.
- Олох көмүһүнэн да дуй-дамматар, син биир күндү.

Парасковья Попова.

Официально

УЛУСНЫЙ СОВЕТ ДЕПУТАТОВ МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА «ЧУРАПЧИНСКИЙ УЛУС» РЕСПУБЛИКИ САХА (ЯКУТИЯ) ТРИДЦАТЬ ВТОРАЯ (ОЧЕРЕДНАЯ) СЕССИЯ

РЕШЕНИЕ № 137

с. Чурапча от «20» марта 2026 года
О повестке дня тридцать второй (очередной) сессии

Улусный Совет депутатов муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия), решил:

Утвердить повестку дня тридцать второй (очередной) сессии улусного Совета депутатов:

1. О принятии Устава муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия)

2. О внесении изменений и дополнений в решение от 25.12.2025 г. № 129

«О бюджете муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия) на 2026 год и на плановый период на 2027 и 2028 годов»

3. О присвоении званий «Почетный гражданин Чурапчинского улуса»

РЕШЕНИЕ № 138

с. Чурапча от «20» марта 2026 года

О принятии Устава муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия)

В соответствии с Федеральным законом от 20.03.2025 № 33-ФЗ «Об общих принципах организации местного самоуправления в единой системе публичной власти», Федеральным законом от 06.10.2003 № 131-ФЗ «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации», Законом Республики Саха (Якутия) от 29 декабря 2025 г. 2913-З N 501-VII «О местном самоуправлении в Республи-

ке Саха (Якутия)», Уставом муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия) улусный Совет депутатов МР «Чурапчинский улус», решил:

1. Принять Устав муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия).

2. Принятый Устав подлежит официальному опубликованию после его государственной регистрации и вступает в силу после его официального опубликования.

3. Со дня вступления в силу настоящего Устава, считать утратившим силу принятые решения улусного Совета депутатов МР «Чурапчинский улус» РС (Я), согласно статьи 43 Устава муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия).

4. Главе муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия):

4.1. В соответствии со статьей 3 Федерального закона от 21.07.2005 № 97-ФЗ «О государственной регистрации уставов муниципальных образований», обеспечить в 15-дневный срок направление настоящего решения и принятого устава муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия), в Управление Министерства юстиции Российской Федерации по Республике Саха (Якутия) для государственной регистрации.

4.2. После государственной регистрации, опубликовать Устав в течение 7 дней со дня поступления из Управления Министерства юстиции Российской Федерации по Республике Саха (Якутия).

4.3. В течение 10 дней со дня официального опубликования Устава, направить в Управление Министерства Юстиции Российской Федерации по Республике Саха (Якутия) сведения об источнике и о дате официального опубликования для включения указанных сведений в государственный реестр уставов муниципальных образований Республики Саха (Якутия).

РЕШЕНИЕ № 139

с. Чурапча от 20 марта 2026 года
О внесении изменений и дополнений в решение от 25.12.2025 г. № 129 «О бюджете муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия) на 2026 год и на плановый период на 2027 и 2028 годов»

В целях увеличения расходной части бюджета 2026 года за счет остатков средств бюджета по состоянию на 01 января 2026 года, уточнения бюджетных ассигнований бюджета района в соответствии с уведомлениями, выписанных главными распорядителями средств государственного бюджета РС (Я), улусный Совет депутатов муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия), решил:

Статья 1

Внести в решение от 25.12.2025 года № 129 «О бюджете муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия) на 2026 год и плановый период 2027 и 2028 годов» следующие изменения и дополнения:

1. В подпункте 1 пункта 1 статьи 1 цифры «4 098 893,58096» заменить цифрами «4 199 098,34822», цифры «3 860 010,53096» заменить цифрами «3 960 215,29822»

2. В подпункте 2 пункта 1 статьи 1 цифры «4 096 213,58096» заменить цифрами «4 205 980,31995».

3. В подпункте 3 пункта 1 статьи 1 изложить в следующей редакции: «3) дефицит местного бюджета в сумме «6 881,97173».

4. Приложения № 1, 3, 5, 7, 9 и 15 изложить в новой редакции соответственно, согласно приложениям № 1, 2, 3, 4, 5 и 6 к настоящему решению.

Статья 2

1. Контроль исполнения настоящего решения возложить на постоянную комиссию улусного (районного) Совета депутатов по планово-финансовой, бюджетной и налоговой политике.

РЕШЕНИЕ № 140

с. Чурапча от 20 марта 2026 года

О присвоении звания «Почетный гражданин Чурапчинского улуса»

На основании Положения о звании «Почетный гражданин Чурапчинского улуса», утвержденного решением улусного Совета депутатов № 264 от 02 февраля 2023 года, улусный (районный) Совет депутатов муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия) р е ш и л:

За личный вклад в социально-экономическое развитие улуса и многолетний добросовестный труд присвоить звание «Почетный гражданин Чурапчинского улуса» Дьячковскому Михаилу Владимировичу.

РЕШЕНИЕ № 140

с. Чурапча от 20 марта 2026 года

О присвоении звания «Почетный гражданин Чурапчинского улуса»

На основании Положения о звании «Почетный гражданин Чурапчинского улуса», утвержденного решением улусного Совета депутатов № 264 от 02 февраля 2023 года, улусный (районный) Совет депутатов муниципального района «Чурапчинский улус» Республики Саха (Якутия) р е ш и л:

За личный вклад в социально-экономическое развитие улуса и многолетний добросовестный труд присвоить звание «Почетный гражданин Чурапчинского улуса» Дьячковскому Михаилу Владимировичу.

Я.П. Оконешников,
председатель улусного (районного) Совета депутатов,
С.А. Саргыдаев,
глава муниципального района.

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

В отношении меня, Маркова Данила Даниловича, 20.04.1980 года рождения, уроженца с. Дирин, Чурапчинского района, Якутской АССР возбуждено уголовное дело по части 1 статьи 222 УК РФ за незаконное приобретение и хранение огнестрельных охотничьих орудий, в котором признаю свою вину, раскаиваюсь и приношу свои извинения обществу, Государству и работникам управления разрешительно-лицензионного отделения Росгвардии России. Данным объявлением хочу предупредить других граждан о том, что имеется уголовная ответственность за незаконное приобретение и хранение огнестрельных орудий.

КУТУРБАН

Одьулуун нэһилиэгэр өр сылларга олохтоох ытыктыыр сангаспыт, сопхуоска, олохтоох дьаһалтаба бу-баалтырынан, Госстрах агенынан үлэлээбит үлэ бэ-тэрээнэ

БАИНА Александра Михайловна

уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кыһыгар Парасковья Гаврильевнаба, сизнигэр, бииргэ төрөөбүттэригэр, бары аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиэрдэбит.

Одьулуун нэһилиэгин дьаһалтата.

Улуус
сонуннарын
бу сигэнэн
киирэн көрүг

Болбойунг!

Саха сиригэр пастереллэһунан ыалдыы түбэлтэтэ бэлиэтэммитэ

Кулун тутар 25 күнүнээби туругунан Саха сиригэр эпизоотической балаһыанһа судаарыстыбаннай ветеринарнай сулуоспа хонтуруолугар сылдьар.

Исписэлиистэр 2743 ынабы көрдүлэр, ыарыы баар сибикиэтэ быһаарыллыбата. Профилактической уонна дезинфекционной тэрээһиннэри толору ыттылар.

Нэдиэлэ бүтүүтэ пастереллэз утары 50 тыһыынча доза вакцина кэлэрэ күүтүллэр.

Бэтэринээрийэ сулуоспата сүөһүлээх-сылгылаах, кыыллаах дьонго бэтэринээрийэ быраабылаларын кытаанахтык тутуһалларыгар уонна кыылларга-сүөһүлэргэ ыарыы бэлиэтэ көһүннэбинэ, ол туһунан исписэлиистэргэ тутатына иһитиннэрэллэригэр санатар.

“Саха сирэ” хаһыат сайтыттан.

“САНА ОЛОХ”
хаһыат

Кылаабынай
эрдээктэр
ГОРОХОВА
Людмила
Владимировна

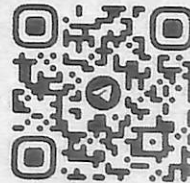
Тэрнээччиһэр: СӨ Бырабыһталыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин “Сахабэчээт” Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтэ.
Таһаарааччы: СӨ “Сахабэчээт” ГАУ
Таһаарааччы аадырыһа: 677000, Дьокуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhaprechat@mail.ru. Российской Федерация Роскомнадзор СӨ салалтатыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр регистрацияламмыг нүөмэрэ— ПИ №ТУ 14-00559.

Эрдээксийэ аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., П.Пинигин аат. уул., 26 а.
Төлөпүүннэригэр: эрдээктэр — 41-332, отделлар — 41-265.
E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Ааптар суругар этилэр санаа редакция позициятыгар мэддэ сөп түбэлтэр буолбатах. Сурууска ыйылылар чачылар кырдыктаахтарыгар эппиэтинэни ааптар тус бэйэтэ сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээкэ сакаас № 11 (12041). Кээмэйэ 2 бл. Ахсаана 770. Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат нэдиэлэбэ биридэ: бээтинсэбэ тахсар.

Хаһыат 26.03.2026 с. бэчээкэ бэрилиннэ, 27.03.2026 с. табыста. “Сахабэчээт” Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтин “Сана олох” хаһыат эрдээксийэтигэр бэчээттэннэ.

@SANAOLOH